

๘๔. ทิฏฐินำไปสู่ความผิดเพี้ยนในพระธรรม

False Views Leading to the Distortion of Dhamma

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

ความล้มเหลวในการปฏิบัติธรรมทั้งหลายนั้น ย่อมมีเหตุมาจากความเห็นผิด นั่นคือ “**ทิฏฐิ**” หรือเรียกให้เต็ม คำว่า “**มิจฉาทิฏฐิ**” อันมีส่วนประกอบมากจากกิเลสเหล่านี้ ได้แก่ **กายทุจริต ๓-วจีทุจริต ๔-มโนทุจริต ๓-อภิชฌา ๑-พยาบาท ๑** เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้ประกอบด้วยความเห็นผิดหรือยึดมั่นถือผิด ไม่ว่าจะวิบัติหรือวิปลาสก็ตาม การครองชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น ย่อมล้มสลายพังทลายลงได้ เพราะความไม่รู้จริงในพระธรรม นั่นคือ **อริยสัจจ์ ๔ กาลทั้ง ๓ อย่าง** และ **ปฏิจกสมุปปาท ๑๒** ซึ่งเกิดจากความเสื่อมศรัทธาและหมดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เพราะไม่ประจักษ์แจ้งความจริงด้วยการลงมือปฏิบัติจริง จึงไม่เห็นฤทธิ์ปาฏิหาริย์ตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือในบางที่เกิดความหลงใหลในฤทธิ์ที่ไม่เป็นจริงในการนำไปสู่การดับกิเลสทั้งหลายและทุกข์ทั้งปวง จนไม่สามารถเข้าถึง “**กระแสแห่งอริยมรรค**” ได้ จึงได้เกิด “**อติ-อนภริติ**” (ความไม่ยินดี-เบื่อหน่าย) แทนที่จะเกิดความปรีดาปราโมทย์ ในผลสำเร็จแห่งการปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตาม ความล้มเหลวย่อมประกอบด้วยภาวะที่เป็น “**อกุศลธรรม**” หรือบรรดาธรรมทั้งหลายที่ประกอบขึ้นด้วย “**ทิฏฐิ**” อันสวนทางกับกระบวนการที่ตนที่เป็นขั้นตอนการคิดที่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงตามธรรมชาติที่ควรเป็นจริง แต่กลับไปโน้มนำจิตเจตนาเข้าไปปรุงแต่งอารมณ์ทั้งหลายที่ผ่านเข้ามาในอินทรีย์ทั้งหลาย คือ “**คิดไปเอง-ปรุงแต่ไปเอง**” อันสวนกับความเป็นจริงที่เหมาะสมตาม “**ปรมัตถสัจจะ**” ฉะนั้น ความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมได้นั้น ต้องประกอบด้วยการประพฤติธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อกูลความตรัสรู้ ที่เรียกว่า “**โพธิปักขิยธรรม ๓๗**” ซึ่งเริ่มจากการละชั่วทั้งปวง การทำดีทั้งหลาย การทำจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งหลาย ความศรัทธา ความมุ่งมั่นตั้งใจ ความคิดที่ถูกต้อง ความมีสติสัมปชัญญะ มีปัสสัทธิ มีสมาธิในอารมณ์เดียว มีปัญญารอบรู้ มีใจเป็นกลางเที่ยงตรง และมีอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังนั้น คุณสมบัติดังกล่าวนี้ ย่อมมีความถึงพร้อมความตรัสรู้ได้ถึง “**สัมโพธิญาณ**” ที่จะเกิดขึ้นได้ออกาคด้วย “**โพธิปักขิยธรรม ๓๗**” ที่นอกเหนือจากนั้น เป็นเรื่อง “**การเจริญสมถภาวนา**” คือ “**ฌาน ๔**” กับ “**การเจริญวิปัสสนาภาวนา**” คือ “**ญาณ ๑๖**” จนถึงการมณีการกรรมฐานอยู่เนืองๆ เป็นประจำอย่างเป็นนิตย์ การสำรวมระวังในอินทรีย์ทั้ง ๖ เพื่อป้องกันความประมาทที่จะเกิดขึ้นในจิต อันเป็นตัวพิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยปัญญาหยั่งรู้จิตที่ไม่เป็นสมาธิ (จิตประภัสสร-จตุตถฌาน) เป็นจิตที่ด้อยคุณภาพไม่พอที่จะนำมาใช้งานได้ และย่อมทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการสรุปข้อธรรมเชิงทฤษฎี คือ ไม่เกิด “**ปัญญาเห็นธรรมด้วยตนเอง**” (ไม่ใช่มีผีเทวดาหรือเทพมาเป็นลูกพี่ = **คนมีองค์-ร่างทรง**) การฝึกตนให้เกิด “**ยถาภูตญาณทัสสนะ**” (เกิดจากสมาธิแน่วแน่) ได้จึงเป็นเรื่องสำคัญในการปฏิบัติธรรมที่ถูกทางตามหลัก “**มัชฌิมาปฏิปทา**” การปรับเปลี่ยน “**มิจฉาทิฏฐิ**” ให้เป็น “**สัมมาทิฏฐิ**” ภายในตนจึงเป็นกิจเริ่มแรกของการเข้าถึงกระแสอริยมรรค.

บทความที่ ๘๔ ประจำปี ๒๕๕๘ – ทฤษฎีนำไปสู่ความผิดเพี้ยนในพระธรรม

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่อง ความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใส อธิโมกข์ (ความปลงใจเชื่อ) ที่เรียกว่า “ปสาทะ” หมายถึง ความเลื่อมใส ๑ ความชื่นบานผ่องใส ๑ ความเชื่อถือนั่นใจ ๑ ความรู้สึกยอมรับนับถือ ๑ ความเปิดใจรับ ๑ อาการที่จิตเกิดความแจ่มใส โปร่ง โล่ง เบิกบานปราศจากความอึดอัดขัดข้องขุ่นมัว โดยเกิดความรู้สึกชื่นชมนิยมนับถือ ต่อบุคคลหรือสิ่งที่พบเห็นสลับฟังหรือระลึกถึง ๑ ซึ่งหมายถึง “องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ฉะนั้น การเป็นอริยสาวกของพระพุทธเจ้านั้น (พระศรีศากยมุนีโคตมะสัมมาสัมพุทธเจ้า) นั้น ต้องไม่อัครรรยใจในความเป็นเลิศทางปัญญาแห่งโลกียวิสัย ที่เรียกว่า “ดิรัจฉานวิชา-ดิรัจฉานวิชา” หมายถึง ความรู้ที่ขวางต่อทางพระนิพพาน เช่น ฐาในการทำหน้าที่ ฐาเวทมนตร์ ที่จะทำให้อันถึงวิบัติเป็นหมอผี หมอดู หมอฮู หมอยา ทำพิธีบวงสรวง บนบานแก้บน เป็นต้น เมื่อเรียนหรือใช้ปฏิบัติตนเองก็หลงเพลินหมกมุ่น และส่วนมากทำให้ผู้คนลุ่มหลงมกมาย ไม่เป็นอันปฏิบัติกิจหน้าที่หรือประกอบการตามเหตุผล โดยเฉพาะตัวพระภิกษุก็จะขวางกั้นขัดถ่วงตนเองให้ไม่มีกำลังและเวลาที่จะบำเพ็ญสมณธรรม ฉะนั้น การงดเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยดิรัจฉานวิชา เป็นศีลของพระภิกษุตามหลักมหาศีล และศีลนี้สำเร็จด้วยการปฏิบัติตามสิกขาบทในพระวินัยปิฎกข้อที่กำหนดแก่ภิกษุทั้งหลาย มิให้เรียน มิให้สอนดิรัจฉานวิชา และแก่ภิกษุณีทั้งหลายเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม “ดิรัจฉานวิชา-ดิรัจฉานวิชา” ยังรวมถึงวิชาการทางโลกทั้งหมด ที่เปิดเรียนเปิดสอนในสถานการศึกษาทั้งหลาย อันไม่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อย่างเช่น วิชาทางการแพทย์ วิชาฟิสิกส์เคมี วิชาฟิสิกส์ปรมาณู วิชาชีวโมเลกุล วิชาคอมพิวเตอร์ วิชาอวกาศ เป็นต้น วิชาความรู้ดังกล่าวนี้ ถือว่าไม่ได้เป็นแนวทางในการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายและความทุกข์ทั้งปวง อย่างเช่น ความรู้ของนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย แม้จะเป็นความรู้ที่เกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ตาม ก็เรียกว่า “ดิรัจฉานวิชา-ดิรัจฉานวิชา” เหมือนเดิม แม้องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนั้น จะเปรียบเทียบได้กับองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในสมาธิหรือวิปัสสนาก็ตาม เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้ชื่อว่า “สาวกของพระพุทธเจ้า” หรือ “อริยสาวกของพระพุทธเจ้า” ทั้งหลายนั้น ไม่ควรหลงประเด็นใน “ความเป็นพุทธะ” อย่างเด็ดขาด ระดับการศึกษาของชาวโลก แม้จะลึกล้ำเลิศแข่งกับเทวดาได้ ก็ยังจัดเป็น “ดิรัจฉานวิชา-ดิรัจฉานวิชา” ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ใช่ “พุทธปัญญาญาณ” แม้จะเกิดในสมาธิขั้นสูงด้วย “ญาณทัสสนะ” แต่เป็น “มิจฉาญาณทัสสนะ” ไม่ประกอบด้วย “อริยอัฏฐังคิกมรรค-อัฏฐมัคคังควิภาวนญาณ” อีกประการหนึ่ง ความรู้ทั้งหลายทางโลกนั้น ไม่ใช่ “อริยะ” เป็นแค่เพียง “โลกียะ” (ภวจักร) อันเป็นหุบเหวแห่งความหายนะของชีวิต ที่เรียกว่า “สังสารทุกข์แห่งภวจักร” เพราะฉะนั้น ปุถุชนชาวโลก รวมทั้งมนุษย์โลกคนไทย ผู้ไม่ได้ศึกษาพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเรียกว่า “อัสสุตวาปุถุชน” คือ คนผู้ไร้การศึกษาพระธรรม หรือ “อัมธปุถุชน” คือ “ผู้ไร้การศึกษาพระธรรมอย่างถูกต้อง” ฉะนั้น จึงควรแยกประเด็นการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมให้ถูกต้อง เพื่อป้องกันความเข้าใจที่อาจเกิดความวิปริตได้

อย่างไรก็ตาม ศาสตร์สาขาต่างทางโลกนั้น เป็นเรื่อง “การแข่งขันเพื่อความอยู่รอดในสังคมโลก” เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง เพราะยิ่งรู้มาก ก็ยิ่งเอาโรคเอาเปรียบคนอื่นมากขึ้น หรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นบนโลกนี้มากทวีคูณยิ่งขึ้น ไม่ต่างจากชีวิตของพวกสัตว์เดียรัจฉานทั่วไป ที่สัตว์ที่แข็งแรงกว่าย่อมดำรงเผ่าพันธุ์ของตนเองบนโลกพิภพนี้ต่อไป ตามความเข้าใจโดยนัยใน “ทฤษฎีธรรมชาติเลือกสรร” (The Theory of Natural Selection) แต่ในทางทฤษฎีของพระพุทธศาสนานั้น พิจารณาเรื่องนี้ เป็นคติใน “กฎแห่งกรรม” และ “กฎแห่งกรรมของสัตว์-กัมมัสสกตาแห่งตน” ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องนี้ เป็นกระบวนการหยุดสร้างกรรมชั่ว ให้เลือกสร้างแต่กรรมดี ตามนัยที่ว่า “ทำดียอมได้ดี-ทำชั่วยอมได้ชั่ว” เป็นธรรมดา ซึ่งถือเป็น “กฎธรรมชาติ” (Natural Law) ไม่ใช่ความเชื่อที่ไร้เหตุผล แต่ทุกคนสามารถทดสอบกฎนี้ได้ทันที เช่น ถ้าเดินไปเจอกะบิลคนที่ไม่รู้จัก ตามแรงหนักเบา วิชากรรมที่เกิดขึ้น ก็จะส่งผลหนักเบาตามที่ออกแรงเขกลงไป ก็ขอเรียนเชิญท่านเขกกระบาลกันตามสบาย นี่คือความเสื่อม ไม่ใช่ความเจริญ ที่ปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตาธรรม ความดียอมแสดงผลเป็นกุศล ความสงบสุขยอมเกิดอุปนิสัยขึ้นในชีวิตและสังคมโดยส่วนรวม ถ้าอธิบายแค่นี้แล้ว ก็ยังไม่เข้าใจอีก ก็ไปตามทางที่ท่านชอบก็แล้วกัน เพราะจัดเป็นพวก “ชนหลงทิศ” คงเวียนว้ายตายเกิดกันอีกหลายภพหลายชาติ เพราะความรู้จริงแห่ง “อวิชา” ต่อไป ความรู้ไม่จริง ความไม่รู้แจ้ง ทั้งหลายนั้น ย่อมนำมาซึ่ง “ความฉิบหาย-ความหายนะ” ในวิถีชีวิต เพราะความประมาท ความไม่สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ เป็นบ้ำคั่งไปตามกระแสสังคมที่ไร้การศึกษาพระธรรมอย่างถูกวิธี การเจริญ “อนุปพพลิกขา” คือ การศึกษาตามลำดับ ได้แก่ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” จึงเป็นกระบวนการดึงเอา “ตัวโง่” ออกจากกระบาลหนาๆ ของตน คำว่า “ตัวโง่” คือ กรรมที่สั่งสมเป็นมรดกแห่งเผ่าพันธุ์ของตระกูล ถ้าตระกูลโง่กับโง่เจอกัน ก็สวัสดิความฉิบหายได้เลย ฉิบหายทางทรัพย์สินไม่พอ ยังส่งผลต่อ “ฉิบหายเสียคุณอันใหญ่” คือ หหมดโอกาสจะบรรลุดุจตุตถธรรมได้เช่นกัน ไม่ว่าจะท่านทั้งหลายจะเป็นใครใน “พุทธบริษัท ๔” ได้แก่ “ภิกษุ-ภิกษุณี-อุบาสก-อุบาสิกา” ก็ตาม

ความสนใจในเรื่อง “ชีวิต” ของชาวพุทธนั้น ว่า (๑) มาจากไหน (๒) อยู่เพื่ออะไร (๓) แล้วจะไปไหน จึงเป็นประเด็นความสำคัญ ไม่ใช่การมีชีวิตอยู่เหมือนสัตว์ดิรัจฉาน ใช้สัญชาตญาณในการดำรงชีวิต แต่เพื่อการทำมาหากิน เอาเปรียบคนอื่น หรือเบียดเบียนคนอื่น เพื่อให้ตนมีชีวิตที่ดีกว่าคนอื่นๆ ดังคำว่า “สัตว์ที่แข็งแรงกว่า ย่อมดำรงเผ่าพันธุ์ของตนต่อไป” ซึ่งเป็นการเข้าใจว่า “ธรรมชาติเลือกสรรสัตว์ที่แข็งแรงกว่าแล้วปล่อยให้สัตว์ที่อ่อนแอสูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติ” แต่แนวคิดในพระพุทธศาสนาไม่ให้เข้าใจเป็นเช่นนั้น เพราะเป็นความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา และความเชื่อเช่นนั้น ทำให้มนุษย์ไม่แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป “ไม่ใช่ผู้ประเสริฐแห่งอริยะ” ทั้งที่มนุษย์ทุกคน ก็สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้ด้วยตนเอง คำว่า “สัญชาตญาณ” (Intuition: The ability to understand something immediately, without the need for conscious reasoning) คือ ความสามารถที่จะเข้าใจบางสิ่งได้ทันที โดยไม่จำเป็นต้องมีการใช้เหตุผลด้วยจิตสำนึกหรือมีสติ นั่นคือ ความเชื่อว่ามนุษย์ทำอะไรไปตามแรงปรารถนาของตน (Intuitivism) ไม่ได้มีอะไรซับซ้อนหรือเป็นแรงขับเคลื่อน นอกจากความต้องการตอบสนองความอยากของตน อยากได้อะไร ก็ออก

แรงใจว่าฉันกลัวเยื่อแย่งเอามาให้ได้ ไม่ว่าจะป็นวิธีไหนก็ตาม ก็ไม่แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง ความไม่รู้จริง ความไม่รู้แจ้ง ที่เรียกว่า “อวิชชา” (อวิชชา ๔-อวิชชา ๘) ในข้อนี้ให้สังเกตพฤติกรรมของพวกลูกมนุษย์เด็กๆ ที่อยู่ร่วมกัน จะมีพฤติกรรมไม่แตกต่างจากพวกสัตว์ เพราะพ่อแม่ยังไม่ได้ขัดเกลาอุปนิสัยตามขนบประเพณีหรือวัฒนธรรมประจำถิ่นของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ที่เป็นไปเพราะแรงขับแห่งกามฉันทะ (Sigmund Freud 1856-1939: การตอบสนองแรงขับคั่นทางเพศ โดยมีแรงจูงใจมาจากจิตไร้สำนึก ได้แก่ สัญชาตญาณติดตัวมาแต่กำเนิด คือ สัญชาตญาณแห่งการมีชีวิต กับ สัญชาตญาณแห่งความตาย) อย่างไรก็ตาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งเน้นให้สนใจในความคิดซึ่งเกี่ยวกับ “เส้นทางชีวิตของมนุษย์” ซึ่งถูกควบคุมด้วย “กิเลสทั้งหลาย” (สัญชาตญาณ-จิตไร้สำนึกและจิตไร้สำนึก) ทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมา ที่เรียกว่า “กรรม ๓” (กาย-วาจา-ใจ) และเกิดผลกระทบตามมา ที่เรียกว่า “วิบาก-ผลวิบากกรรม” ในภาษาทางธรรม เรียกว่า “วิภูษะ ๓-ไตรวิภูษ” หมายถึง วงเวียนองค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของ “ภวัจกร-สังสารจักร” ได้แก่

- (๑) “กิเลสวิภูษ” คือ วงจรกิเลส ประกอบด้วย อวิชชา-ตัณหา-อุปาทาน
- (๒) “กรรมวิภูษ” คือ วงจรกรรม ประกอบด้วย สังขาร-กรรมภพ
- (๓) “วิปากวิภูษ” คือ วงจรวิบาก ประกอบด้วย วิญญาณ-นามรูป-สฬายตนะ-ผัสสะ-เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏ ที่เรียกว่า อุปปตติภพ-ชาติ-ชราและมรณะ พร้อมด้วย โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมคา

อธิบายเพิ่มเติม: กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับวิบาก คือ ผลของกรรมนั้น อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสแล้วทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก เช่น เกิดกิเลสอยากได้ของเขา จึงทำกรรมด้วยการไปลักของเขา มา ประสบวิบาก คือ ได้ของนั้นมาเสพลสวย เกิด “สุขเวทนา” ทำให้มีกิเลสเหิมใจอยากได้รุนแรงและมากยิ่งขึ้น จึงยังทำกรรมมากขึ้น หรือในทางตรงข้าม ถูกขัดขวาง ได้รับ “ทุกขเวทนา” เป็นวิบาก ทำให้เกิดกิเลส คือ โทสะแค้นเคือง แล้วพยายามทำกรรม คือ ประทุษร้ายเขา เบียดเบียนเขา เป็นต้น เมื่อเป็นอยู่เป็นไปอย่างนี้ วงจรจะหมุนเวียนต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอาการหมุนวน หรือวงกลมอันหมุนวน ที่เรียกว่า “ภวัจกร-สังสารจักร-สังสารวัฏ”

อนึ่ง การศึกษาพระธรรมยังไม่เปิดกว้างในระบบการศึกษาไทย แถมฉลาดมากตัดวิชาศีลธรรมออกจากหลักสูตร ที่ความหมายลึกๆ แห่งชีวิต ก็เลยพากันไม่รู้เรื่อง แถมยังเอาคำใช้เรียกชื่อสัตว์มาใช้เป็นชื่อคน ก็เลยกลายเป็นสัตว์แบบไม่รู้ตัวอีกต่างหาก จะบอกว่าช่วยก็ว่าได้ ทั้งที่เกิดในประเทศนับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่กลับไม่รู้เรื่องอะไรเลย ไม่เชื่อลองถามพวกเก่าๆ โกลัศตายดู ว่า “เกิดมาทำไม” หรือ “จะตายทำไม” คนจำนวนให้ความหมายของคำว่า “ชีวิต” ไม่ถูก เพราะมันไม่รู้จริงๆ ว่า “เกิดมาทำไม” หรือ “จะตายทำไม” ความไม่รู้จริงนี้ จึงทำให้ไม่รู้คุณค่าของชีวิตอย่างแท้จริงว่า “ต้องทำอะไรในชาตินี้” (คงไม่ใช่มิแต่กินและจี้) ฉะนั้น การยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงกว่าสัตว์ไปสู่อริยะ” คือ “ความประเสริฐ” จึงเป็นเรื่องคุณค่าของ

ความเป็นมนุษย์ มันไม่ใช่ “อำนาจ-เงิน-การศึกษา” แต่นี่ “วิชาทางโลก” (ปริญญาวิชา) นั้น ไม่ว่าจะเรียนถึงขั้นไหนก็ตาม เก่งชำนาญแค่ไหนก็ตาม ก็ไม่ทำให้ถึง “ความเป็นบุคคลผู้ประเสริฐ” ได้จริง ส่วนใหญ่จะสอนให้เอาเปรียบผู้อื่นว่าเป็น ความล้มเลิศ ความฉลาด ความเชี่ยวชาญ ความอัจฉริยะ ถึงจะพยายามเรียกตนเองว่า “ศิวิไลซ์” (Civilizations) มากแค่ไหน มันก็ยังไม่เป็น “อริยะ-ผู้ประเสริฐ” อย่างแท้จริง เพราะสมองมันนึกคิดได้แค่อยู่ติดกับกระแสโลก อยู่ในวัฏฏะแห่งภวัจกร เท่านั้น (ผู้มีโสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา = อมนุษย์) ไม่ได้ดีกว่านี้เลย ฉะนั้น คำว่า “ครู-นักวิชาการ-ผู้เชี่ยวชาญ-นักวิทยาศาสตร์-ปราชญ์ทางโลก” ไม่ใช่ “อริยะ-ผู้ประเสริฐ” ที่จะเรียกว่า “พระอรหันต์” ได้จริง ยังอยู่ไกลกันริมมองไม่เห็นฝุ่นเลย และก็เป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่ว่า ชาวพุทธทั้งหลายก็น่าจะรู้ แต่ไม่รู้จักประพฤติตนตามแนวทางพุทธะอย่างแท้จริง ถ้าถามกันจริงๆ ก็ไม่รู้เรื่องกันเลยจริงๆ ให้แม่พระสาวหล่นใส่หัวลิงได้เลย นี่มันเป็นเรื่องจริง “พวกใกล้ปูนกินค่าง” (พวกลิงได้พลอย-ไก่ตีปึงปอง) คำว่า “ไม่รู้จริง-ไม่รู้แจ้ง” หมายถึง “อวิชา ๔-อวิชา ๘” (ไม่รู้ใน อริยสัจ ๔ อททา ๓ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒) ได้แก่

- (๑) ไม่รู้ในทุกข์
- (๒) ไม่รู้ในทุกข์สมุทัย
- (๓) ไม่รู้ในทุกข์นิโรธ
- (๔) ไม่รู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา
- (๕) ไม่รู้ในส่วนอดีต
- (๖) ไม่รู้ในส่วนอนาคต
- (๗) ไม่รู้ทั้งส่วนอดีตทั้งส่วนอนาคต
- (๘) ไม่รู้ในธรรมทั้งหลายที่อาศัยกันจึงเกิดมีขึ้นตามหลักอิทัปปัจจยตา

การจะไปอธิบายธรรมให้พวกคอกบว้างไม่พินฉิวน้ำนั้น อธิบายอย่างไร ก็ทำให้ไม่เข้าใจ เพราะมันมีวิชาของตน (กัมมัตสกตาแห่งตน) กรรมที่ทำไว้มันบังปัญญาไว้หมด ก็เลยคิดอะไรไม่ออก บอกสิ่งดีๆ ให้ฟังพวกนี้ยังกลับว่า “คนอื่นคิดร้ายตน-ระแวงสงสัยมาก” ผู้ปฏิบัติธรรมถ้าไปสงสารคนพวกนี้มากๆ พวกนี้จะคิดผู้ปฏิบัติธรรมนั้นแหละเป็น “ตัวโง่” มากกว่า ที่เรียกว่า “เมตตามากจนเสียธรรม-เสียคนเสียพระ” (ไม่ใช่เสียหมา เพราะหมาไม่เกี่ยวข้อง) ในประเด็นนี้ เปรียบเสมือนกับเรื่อง พ่อแม่เลี้ยงลูกตามใจลูกจนเสียคน ไม่มีปัญญาช่วยเหลือตนเองได้ แม่จะโศกเป็นควายแล้วก็ตาม (เลี้ยงได้แต่ตัว เลี้ยงจิตใจไม่ได้) ก็เลยคิดอะไรแบบโง่ๆ เหมือนควาย ฉลาดไม่เกินควาย ที่ไถแต่นาตามปัญญาควายๆ แต่ควายไม่เคยไถ่เงินพ่อแม่ ไม่เหมือนลูกคน กระบวนการขัดเกลาลึกลับดุทางสังคม คือ “กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม” ถ้าคนไม่สอนกัน จะให้หมาสอนเป็นครูนั้น เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะไม่มีหมาเรียนหนังสือจบปริญญาตรีเหมือนคน แต่ถ้าคนกลายเป็นหมานั้น ก็อีกเรื่องหนึ่ง ถือว่าเป็นเรื่อง “กรรมหนักมาก” ฉะนั้น “คนมีโชคดี” คือ คนที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนมาดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี แถมยังได้พบเจอพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และยังเอาใจใส่ศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจังถูกหลักวิธีอีกต่างหากก็แล้วกัน คนที่มีกรรมหนักนั้น ใข่ว่าจะต้องก้มหน้าก้ม

ตารับกรรมอย่างหมดความคิด ถ้าเราเริ่มคิดใหม่ทำใหม่ในสิ่งที่เป็นกุศลอย่างสร้างสรรค์ ทำไมจะทำไม่ได้ ก็ทำมันเสียเลยเดี๋ยวนี ไม่ต้องไปรอพระแสงอะไรอีกหรอก เพราะสมัยนี้ เขาไม่ใช่ดาบอีกแล้วที่จะมาฟันกันเหมือนสมัยโบราณ “ให้สร้างแต่กรรมดี-กุศลกรรม-แก้ไขปัญหาชีวิตด้วยเหตุผลและปัญญา” ไม่ต้องเข้าไปทำ “พิธีล้างกรรม-พิธีเทกรรม-พิธีลอยกรรม-หรือ-พิธีเผาเทียน” (สะเดาเคราะห์ร้ายหรือปีชง) อะไรให้มากมาย ให้คิดทำแต่สิ่งดีๆ เจริญภาวนา ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ มนสิการกรรมฐาน อย่างถูกวิธี อกุศลกรรมย่อมไม่เกิดขึ้น ที่ได้กระทำไปแล้ว ก็จะได้เบาบางลงไปอีก ไม่ต่อเนื่องๆ ในการทำกุศลกรรมตามวิบาก อกุศลที่ทำไว้ก่อน แบบไม่รู้จบสิ้น ที่เรียกว่า “สังสารทุกข์แห่งภวัจักร” นั่นคือ “ตัดกรรมเก่า-สร้างกุศลกรรมใหม่” ดีกว่า อย่าไปรอฤกษ์รอยามคือดมมมงคลอะไรเลย เริ่มได้ที่ใจของตน ณ ขณะตอนนี้ได้เลย เทพเทวดารอคอยอยู่ แม้แต่พระอริยเจ้ายังสรรเสริญคนคิดเริ่มทำดีเป็นอุมมงคลในชีวิตด้วยความไม่ประมาท

ถ้าจะว่าไป “คนประมาทพระธรรม-คนประมาทปัญญา-คนละเลยการใช้ปัญญา” (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) นั้นทำอะไรก็ไม่ได้ดี ที่สมบูรณ์บริบูรณ์ยิ่ง ด้วยความเป็นอริยะ ที่จะเข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานได้ ประการสำคัญอย่างหนึ่ง คือ “ความมั่นใจที่จะปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง” นั่นคือ ความอดกลั้น ความอดทน การรู้จักรอจังหวะและโอกาสที่จะเป็นของตน ความถึงพร้อมด้วยคุณชาติที่จะเป็นพุทธะ แล้วจะมาทำเล่นๆ เหมือนลิงหลอกเจ้านั้น มันเสียเวลาเปล่าๆ พวกคนที่ล้มเหลวทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น มักเป็นพวกมักง่าย “สุขเอาเผากิน” ไม่มีอารยธรรมที่ศิวิไลซ์ที่แท้จริง (คิดเถื่อนๆ อยู่ลึกๆ ในใจ) คุณพฤติกรรมเหมือนจะได้ดิบได้ดีแต่พอเอาจริงๆ เลยเข้าป่าเข้าดง ตามคำพิเคเดิม สังคมแบบวัฒนธรรมตะวันตกนั้น เป็นพวกจริงจังกับชีวิต ผิดก็ให้มันผิดจริงๆ ถูกก็ให้มันถูกจริงๆ ที่ที่แปลกนิดหนึ่ง คือ พวกนี้ให้กำลังใจแก่กันและกัน และรู้เท่าๆ กันไม่ค่อยเป็นแบบ “ไอ-โธ” (ฉลาดเป็นเลิศ-โง่บัดซบ) คุณภาพของคนมันเท่าเทียมกัน โอกาสที่จะคิดชั่วจึงเกิดขึ้นได้ยาก เพราะรู้ทันกัน “ไก่อเห็นตีนงู-งูเห็นนมไก่” ไม่มีใคร โง่หรือฉลาดเกินใครมากนัก ฉะนั้นความก้าวหน้าทางปัญญา (วิทยาการ) หรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจึงล้ำยุคอยู่เสมอ เพียงแต่ว่าคนเหล่านี้ ไม่ได้ใช้องค์ความรู้เหล่านั้น มาช่วยเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้พ้นทุกข์ (ไม่มีเมตตาธรรมอย่างแท้จริง) ถึงแม้ปัญญาจะล้ำเลิศเกินเทวดา ก็คงไม่ได้ดีอะไรมากนัก เพราะเป็นพวกไร้การศึกษาพระธรรมของพรสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้นเอง ขาดนิดเดียวจริงๆ เพราะพวกมนุษย์โลกพวกนี้ เอาจริงเอาจังกับชีวิต แต่พวกนี้มักจะคิดว่า “ความรู้คนเอเชียล่าหลัง” เพราะเน้นทาง “จิตนิยม” (วิราคะ) มากกว่า “วัตถุนิยม” (ราคะแห่งกามคุณ ๕) ที่เห็นกันจะๆ พอพูดถึงเรื่องนามธรรมพวกนี้จะงง หาวว่าเป็นเรื่องมงาย จับต้องไม่ได้ เหมือนจับเนื้อจับตัวกัน คือ “ยังเห็นความไม่งาม เป็นงาม” (สัญญาวิปลาส-จิตตวิปลาส-ทิฏฐิวิปลาส) เพราะฉะนั้นความขัดแย้งที่ได้เถียงกันระหว่าง “จิตนิยม” (Idealism-Subjectivism) กับ “วัตถุนิยม” (Materialism-Objectivism) แต่กล่าวโดยสรุป “พระพุทธศาสนา” (Buddhism) ไม่ใช่ศาสนาที่บีบบังคับให้คนเชื่อแบบประกาศิต (Prescriptivism) มีขั้นตอนที่เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ที่เป็นต้นแบบฉบับให้ศาสตร์สมัยใหม่ปฏิบัติตาม คือ “การพรรณนาสภาพธรรมตามที่เป็นจริง” (Descriptivism) ที่เรียกว่า “สัจนิยม” (Realism) และในทำนองเดียวกัน ศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ทางโลก ก็จัดเป็น “การพรรณนาสภาพธรรมตามที่เป็นจริง”

(Descriptivism) ที่เรียกว่า “กระบวนการค้นพบความจริง” (Discovery Procedures) ซึ่งจัดเป็นพวก “ประจักษ์นิยม” (Empiricism) คือ องค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกตและการทดลองจริง ก็คือ “สัจนิยม” (Realism) โดยเป็นกระบวนการปฏิเสธความเชื่อทางศาสนาในยุโรปสมัยกลางโดยตรง ที่บังคับไม่ให้คนใช้เหตุผลในการแสวงหาความรู้ เพราะพวกคนรู้มากปกครองยาก เช่น การบังคับให้คนเชื่อว่า “โลกแบน” ถ้าเดินทางออกไปไกลๆ ในมหาสมุทรจะทำให้ตกโลกได้ ถ้าใครไม่เชื่อ ก็จะถูกลงหรือเผาทั้งเป็น เป็นต้น เพราะฉะนั้น ยิ่งวิทยาศาสตร์มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากแค่ไหน ก็ย่อมมีความขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนาดั้งเดิมของคนมากเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้าม กลับเป็นการยืนยันความจริงเชิงทฤษฎีทางจิตในพระพุทธศาสนา เพราะความจริงอันประเสริฐในพระธรรมวินัยนี้ สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง และไม่ประกอบด้วยเวลา อยู่เหนือข้อจำกัดแห่งกาลเวลาอย่างอัศจรรย์ แต่ไม่ติดขัดกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่น พวกไสยศาสตร์ (ทำผิดข้อห้ามจะเป็นปอบ-อบายภูมิ ๔) ดังนั้น ความจริงสูงสุดโดยปรมาตม์ในพระพุทธศาสนา นั้น จึงเรียกว่า “อริยสัจธรรม-อริยสัจ ๔” ประการสำคัญยิ่งยวดนั้น พระพุทธศาสนาคือผลแห่งการวิวัฒน์ปัญญาของมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง ไม่ใช่ของคนเผ่าใด สังคมใด ประเทศใด ที่จะแสดงความเป็นเจ้าของเพียงแต่ผู้เดียว

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า “พระพุทธศาสนา” จึงมีสถานภาพเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ศาสนา-Religion คือ เป็นเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ตามพระสัตตสุสานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ประกอบด้วยเหตุผล เช่น อริยสัจ ๔ อัทธา ๓ ปฏิจสงฺฆูปบาท ๑๒ ไตรลักษณ์ อันเป็น “กฎธรรมชาติ-Natural Law” (๒) ปรัชญา-Philosophy คือ ความเชื่อที่ใช้หลักตรรกวิทยาหรือการใช้เหตุผลในการพิสูจน์ นั่นคือ พุทธปรัชญาเป็นทั้ง “สัจนิยม-Realism” และ “จิตนิยม-Idealism” หรือที่เรียกว่า “ประจักษ์นิยม-Empiricism” (๓) วิทยาศาสตร์-Science คือ ความเชื่อที่เกิดจากชุดข้อมูลที่เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ ด้วยการสังเกตและการทดลองเพื่อพิสูจน์หลักการ หรือทฤษฎีด้วยหลักฐานตามที่เป็นจริงด้วย “ระเบียบวิธีการวิจัย-Research Methodology” (แต่ไม่ได้มีศักดิ์เทียบเท่ากับ อริยสัจ ๔: ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค โดยมี กิจในอริยสัจ ๔: ปริยญา-ปหานะ-สัจฉิกิริยา-ภาวนา ในประเด็นนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็น “พระบิดาแห่งการวิจัย” คนแรกในโลก) ฉะนั้น พระพุทธศาสนามีคุณสมบัติครอบคลุมหลักการทั้ง ๓ ดังกล่าวข้างต้นนี้ อย่างสมบูรณ์บริบูรณ์ทุกประการ แต่ที่ไม่ค่อยเป็นมงคลแก่ชีวิต คือ ชาวพุทธไม่ลงมือถือปฏิบัติกันอย่างจริงจังตามคำสอนของพระบรมศาสดา ที่เรียกว่า “สัตตสุสาน-อนุสาสนี” หมายถึง คำสั่งสอน คำแนะนำพรั่าสอน หรือจะเรียกว่า “พุทธพจน์-พุทธวจนะ” หรือ “ปริยัตติสัทธรรม” หมายถึง สัทธรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ถ้าจะให้ดีก็ศึกษาให้ครบทั้ง ๓ องค์ (สัทธรรม ๓: แก่นศาสนา) ดีกว่า คือ จะได้เป็นสัตบุรุษเต็มขั้นได้แก่ (๑) ปริยัตติสัทธรรม-สัทธรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ (๒) ปฏิปัตติสัทธรรม-สัทธรรมคือปฏิบัติอันจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ อัญฐานิกมรรค-ไตรสิกขา และ (๓) ปฏิเวธสัทธรรม-สัทธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค-ผล-และ-นิพพาน

อย่างไรก็ตาม ในการจะทำอะไรก็ตามในชีวิตของเรา ถ้าไม่มีความตั้งใจจริง ย่อมสำเร็จในการกิจหน้าที่ได้ยาก ฉะนั้น จึงต้องเป็นคนที่รักษา “สังขะ” (ข้อ ๗ ในบารมี ๑๐) หมายถึง ความจริง ได้แก่ (๑) พุคฺจริง (๒) ทํวจริง และ (๓) จริงใจ โดยประกอบด้วยเหตุและผล เพื่อป้องกันภาวะที่เรียกว่า “การเสวยธรรม” ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างจาก “ลิลัพพตปรัมมาส” (ข้อ ๓ ในสังโยชน์ ๑๐) คือ ความถ่อมมันศีลพรต โดยสักว่าทำตามๆ กันไป อย่างมงายเห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร ซึ่งจะกลายเป็น “โหมพะ-ความหลงมงาย” (ข้อ ๓ ในกิเลสมูล ๓) ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อ “อัสสัมโหมสัมปชัญญะ” (ข้อ ๔ ในสัมปชัญญะ ๔) หมายถึง รู้ชัดว่าไม่หลง หรือตระหนักในตัวเองหาสภาวะ ไม่หลงไหลพันเพื่อน คือ เมื่อไปไหน ทำอะไร ก็รู้ตัวตระหนักชัดในการเคลื่อนไหว หรือในการกระทำนั้น และในสิ่งที่กระทำนั้น ไม่หลง ไม่สับสน เงอะงะ พันเพื่อน เข้าใจลวงตลอดไปถึงตัวสภาวะในการกระทำที่เป็นไปอยู่นั้น ว่าเป็นเพียงการประชุมกันขององค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ประสานหนุนเนื่องกันขึ้นมาให้ปรากฏเป็นเช่นนั้น (มีความรู้ในหลักปฏิจจสมุปบาท) หรือสำเร็จกิจนั้นๆ รู้ทันสมมติ ไม่หลงสภาวะเช่นยึดเห็นเป็นตัวตนโดยสภาวะ (โดยไม่วิปลาสใน ๔ อย่าง ได้แก่ สัญญาวิปลาส-จิตตวิปลาส-ทัญญูวิปลาส และ เห็นไม่เที่ยง เป็นเที่ยง เห็นทุกข์เป็นสุข เห็นไม่ใช่ตัวตนเป็นอัตตา เห็นไม่งามเป็นงาม) คือ ความรู้ตระหนัก ในเรื่องราว เนื้อหา สาระ และสภาวะของสิ่งที่ตนเกี่ยวข้องกับหรือกระทำอยู่นั้น ตามที่เป็นจริงโดย “สมมติสังขะ” หรือตลอดถึงโดย “ปรมัตตสังขะ” มิใช่พรวดพราดทำไป หรือสักว่าทำ มิใช่ทำอย่างมงายไม่รู้เรื่อง และไม่ถูกหลอกให้ลุ่มหลง หรือเข้าใจผิดไปเสียด้วยความพรวามัว หรือด้วยลักษณะอาการภายนอกที่ยั่ว หรือเข้ายวน เป็นต้น กล่าวโดยสรุป คำว่า “ประกอบด้วยเหตุและผล” ก็คือ “การใช้ปัญญาไตร่ตรองเรื่องราวนั้นๆ” ซึ่งหมายถึง “มีสัมปชัญญะ” (มีสติสัมปชัญญะ) หรือ “ปัญญา ๓” ดังนี้

“ปัญญา ๓” หมายถึง ความรอบรู้-ความรู้ทั่ว-ความเข้าใจ-ความรู้ซึ่ง ได้แก่

คำนิยามแห่งไวพจน์ใน “ปัญญา”

ความมีสติสัมปชัญญะ นั้นคือ (๑) ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด-ความวิชัย-ความเลือกสรร-ความวิชัยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่รู้-ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความค้นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญาเหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด-ปัญญาเหมือนประดัก

(๒) ปัญญา ปัญญินทรีย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญาเหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญาเหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง-ความวิชัยธรรม-สัมมาทิฏฐิ

- (๑) **“จิตตามยปัญญา”** คือ ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา การใช้เหตุผล การใช้คุณพินิจ หรือ ปัญญาสืบแต่ **“โยนิโสมนสิการ”** ที่ตั้งขึ้นในตนเอง ที่เรียกว่า **ทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน** และ **ทักษะการคิดขั้นสูง**
- (๒) **“สุตมยปัญญา”** คือ ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน การค้นคว้า สังเกตการณ์ การทดลอง การวิจัย หรือ ปัญญาสืบแต่ **“ปรโตโมสะ”** โดยเฉพาะการฟังและสนทนาธรรมกับกัลยาณมิตรผู้ทรงธรรม หรือ พระอริยสงฆ์ หรือพระอรหันตจีณาสพเจ้า
- (๓) **“ภาวนามยปัญญา”** คือ ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญเพียรภาวนาตามข้อประพจน์ปฏิบัติ ถูกต้องตามหลักกรรม นั่นคือ **“อริยมรรคมีองค์ ๘”** ซึ่งประกอบด้วย (๑) สมถภาวนา-เจโตวิมุตติ คือ ธรรมะ ๑๕ (๒) วิปัสสนาภาวนา-ปัญญาวิมุตติ คือ วิชา ๓ กับ วิชา ๘ หรือ ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรกนั้น แล้วหมั่นมนสิการในประกาศาภาวธรรม นั่นคือ **“การมนสิการกรรมฐาน”** ซึ่งทำให้เกิด **“โยนิโสมนสิการ”** ใน ญาณ ๑๖ ตามแนวเจริญปัญญาใน **“วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ”** ได้แก่ ชั้น ๕ อายุขณะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ รวมทั้ง ปฏิจจสมุปบันธธรรมทั้งหลาย

ฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมหรือการบวชในพระพุทธศาสนานั้น การเจริญ **“จิตตภาวนา”** (สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ) ถือเป็นเรื่องใหญ่อันดับรองจากการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ละเลยไม่ใส่ใจในเรื่อง **“อธิจิต-จิตอันยิ่ง”** เพราะเกิดความประมาทในพระธรรม (ปฏิบัติศีลธรรม) ดังนี้

“จิตตภาวนา” หมายถึง **การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญออกงาม ด้วยคุณธรรมทั้งหลาย** เช่น มีเมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าถึง **“อานนฺตชา”** คือ **“จตุตถฌาน”** (จิตประภัสสร) รวมทั้ง **อรุปรมาณ ๔** ได้แก่ (๑) **“อากาสาณัญญาตนนะ”** ฌานอันกำหนดอากาศ คือ ช่องว่างหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ (๒) **“วิญญาณัญญาตนนะ”** ฌานอันกำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ (๓) **“อากิญจัญญาตนนะ”** ฌานอันกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร เป็นอารมณ์ (๔) **“เนวสัณญานาสนัญญาตนนะ”** ฌานอันเข้าถึงภาวะมีสัจญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัจญาก็ไม่ใช่ อนึ่ง ให้พึงพิจารณาการนั่งสมาธิให้เกิด **“ธรรมสมาธิ ๕”** ด้วยความมั่นใจว่าตนปฏิบัติธรรมมาถูกทาง จนถึงภาวะที่เรียกว่า **“จิตตสมาธิ”** ซึ่งมีองค์ปัจจัยประกอบ ๕ อย่าง ได้แก่ **ปราโมทย์-ปีติ-ปีติสัททิส-สุข-สมาธิ** จิตที่เป็นสมาธิหรือเอกัคคตา นั้น เป็นบาทฐานสำคัญในการก้าวไปสู่การเจริญปัญญา โดยมีสาระสำคัญ (สมาธิภาวนา ๔) ได้แก่ (๑) **เพื่อทวิภูตรธรรมสุขวิหาร** (๒) **เพื่อการได้ญาณทัสสนะ** (๓) **เพื่อสติและสัมปชัญญะ** (๔) **เพื่ออัสวักขะคือความสิ้นอาสวะ**

เพราะฉะนั้น “วิถีจิต-จิตในกระแสวิถี” คือ ภาวะจิตที่แปรเปลี่ยนไปตามสภาวะธรรมที่เกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งจากเจตนาของบุคคลนั้น คำว่า “เจตนา” (อภิสังขาร ๓) คือ จิตที่ถูกกสิมรรวมครอบงำด้วยกิเลสทั้งหลาย เมื่อประสบเหมาะกับ “อารมณ์ ๖” (รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ์) ที่สัมผัสด้วย “อินทรีย์ ๖” (ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กายสัมผัส-ใจ) จากนั้น “สัญญาเจตนา ๖” จะทำหน้าที่ปรุงแต่งจิตตามที่กำหนดรู้หมายจำแห่ง “สัญญา ๖” แล้วกลายเป็น “กรรม ๓” (กาย-วาจา-ใจ: สุจริต ๓-ทุจริต ๓-อานัญชา) แต่ในการตั้งสมมติฐานในพระพุทธศาสนานั้น คำว่า “บาปและบุญ” (ทุกคิกับสุคตีกแห่งกามาจรภูมิ) ยังถือเป็นเรื่อง “สังสารทุกข์แห่งโลกธรรม ๘” เพราะประกอบด้วย “โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส” เป็นธรรมดา คือ มีอาการเวียนว่ายตายเกิดไม่สิ้นสุดใน “วัฏฏสังสารแห่งภวัจักร” นั่นคือ “ชีวิตสังขตติ” ทั้งหลายในกาล ๓ อย่าง หรือชาติที่ได้เกิดเป็นอดีตที่กำลังเป็นปัจจุบัน และกำลังจะเป็นอนาคต ฉะนั้น ปุถุชนผู้ไร้การศึกษาพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเรียกว่า “อัสสุตวาปุถุชน” (ชนผู้ไร้การศึกษาพระธรรม) หมายถึง ผู้ยังไม่เป็นอริยะยังเข้าไม่ถึง “โสดุตตรภูมิ” (โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์) แต่ในเบื้องต้นนั้น ขอให้ได้สำเร็จเข้าถึงความเป็นผู้ถึง “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” ก่อน ในขณะที่ได้ฟังพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือในการศึกษาค้นคว้าพระธรรม (ปรโตโฆสะ) แล้วทำให้เกิดปัญญาเห็นอุบายวิธีในกระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ: ความสามารถในการจำแนกแจกธรรมได้) อันเป็น (๑) ปัญญาในศีล เรียกว่า “อริศีลสิกขา” (๒) ปัญญาในสมาธิ เรียกว่า “อริจิตตสิกขา” (๓) ปัญญาในวิปัสสนา เรียกว่า “อริปัญญาสิกขา” แต่ในคำว่า “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” นั่น คือ ปัญญาผู้เห็นความจริงว่า: **“สิ่งใดก็ตามมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”** หรือ “ธรรมจักขุ” โดยทั่วไป เช่น ที่เกิดแก่ท่าน โทณทัตถุยะ เมื่อสดับ “พระธรรมจักร” ได้แก่ “โสดาปัตติมรรค” หรือ “โสดาปัตติมคคญาณ” คือ ญาณที่ทำให้เป็นโสดาบัน เพราะฉะนั้น จิตของปุถุชนนั้น จึงเป็นจิตที่ถูกกสิมรรวมด้วยกิเลสทั้งหลาย (นิวรรณ ๕-อวิชชา-อริติ-อกุศลธรรมทั้งหลาย หรือ จิตตอุปกิเลสทั้ง ๑๖ อย่าง) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ทิฏฐิ” คือ ความเห็นถือผิด “วิปลาส” คือ ความคิดที่ผิดเพี้ยนจากความจริง หรือ “อันตา ๒” คือ “ที่สุด ๒ อย่าง” อันเป็นความถ้อยมั่นที่สุดเอียง จนรวมทั้งความเชื่อที่เกิดจากความเข้าใจผิดจาก “ลัทธินอกพระพุทธศาสนา ๓” ดังนี้

“ทิฏฐิ ๒” หมายถึง ความเห็น-ความเห็นผิด ได้แก่

- (๑) “อัสสตทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าเที่ยง ความเห็นว่ามิอัตตาและโลกซึ่งเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป
- (๒) “อุจเจททิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าขาดสูญ ความเห็นว่ามิอัตตาและโลกซึ่งจักพินาศขาดสูญหมดสิ้นไป

“ทิฏฐิ ๓” หมายถึง ความเห็น-ความเห็นผิด ได้แก่

- (๑) “อกริยทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ เห็นว่าการกระทำไม่มีผล
- (๒) “อเหตุกทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย
- (๓) “นัตถิกทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าไม่มี เห็นว่าไม่มีการกระทำหรือสภาวะที่จะกำหนดเอาเป็นหลักได้

“ที่สุด ๒ อย่าง-อันตา ๒” หมายถึง **ข้อปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง** นั่นคือ “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ได้แก่

- (๑) “**กามสุขัลลิกานุโยค**” คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยความสุข ความสุขในการครอบครองทรัพย์สิน ความมั่งคั่ง ใพญลุย์ในลาภสักการะ หรือ โภคทรัพย์ในเชิงวัตถุนิยมและบริโภคนิยมแบบเกินความพอดี สัมกับฐานะในความเป็นมนุษย์ จนแสวงหาความสุขบนความทุกข์ร้อนของคนอื่น ด้วยความเบียดเบียนเขาอย่างไร้มนุษยธรรมที่นิยมในสังคม จนกลายเป็นเรื่องปกติไป โดยเข้าใจว่าเป็นทางหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงได้
- (๒) “**อัตตกิลมถานุโยค**” คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน โดยเข้าใจว่าเป็นทางหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงได้ เช่น การบำเพ็ญตบะที่พยายามจะแสดงอิทธิฤทธิ์ เพื่อแสวงหาลาภสักการะ หรือความศรัทธาเลื่อมใสในพฤติกรรมของตนอันเช่นนั้นที่วิปริตไป อย่างเช่น การบำเพ็ญทุกรกิริยา อดข้าว กลั่นลมหายใจ ให้ถึงขั้นปางตาย จนกลายเป็นเรื่องการยึดมั่นศีลวัตรเหล่านั้น ว่าเป็นอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประพฤติดุปฏิบัติกันมาอย่างไร เหตุผล ว่าเป็นหนทางแห่งความหลุดพ้น ให้ตนบริสุทธิ์ได้ พระศาสดาได้ทรงดำเนินปฏิบัติมาแล้ว ว่าไม่เป็นจริงตามความเชื่อนั้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ไม่ใช่ในแนวทางสายกลางแห่งปัญญา คือ “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ที่พระองค์ทรงต่อยอดความคิดใหม่ให้แสดงผลไปไกลกว่านั้น ไม่ใช่ “**ชนผู้หลงทิศ**” อีกต่อไป นั่นคือ เป็นเรื่อง “**การเห็นด้วยตรัสรู้หรือวิจัยสังขธรรมในวิปัสสนาภูมิ**” ที่ละเอียดประณีตกว่า จนกลายเป็นการหลุดพ้นทั้งฝ่ายสมาธิสมถะใน “**เจโตวิมุตติ**” กับฝ่ายปัญญาวิปัสสนาใน “**ปัญญาวิมุตติ**”

“**ลัทธินอกพระพุทธศาสนา ๓**” หมายถึง **ลัทธิดังกล่าวนี้ ไม่ชอบด้วยเหตุผล ถูกย่นเข้า ย่อมอ้างการถือสืบๆ กันมา เป็นลัทธิประเภท “อภิกิริยา” หากยึดมั่นถือตามเข้าแล้ว ย่อมให้เกิดโทษ คือ ไม่เกิดฉันทะ และความพยายาม ที่จะทำการที่ควรทำและเว้นการที่ไม่ควรทำ** ได้แก่

- (๑) “**บุพเพตเหตุวาท**” **ลัทธิกรรมเก่า** คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะกรรมที่ได้ทำไว้ในปางก่อน แต่กลับไม่เชื่อการสร้างกุศลกรรมในปัจจุบันสมัยแห่งตนนี้
- (๒) “**อิสสรนิมมานเหตุวาท**” **ลัทธิพระเป็นเจ้า** คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะการบันดาลของเทพผู้ยิ่งใหญ่ แต่มีมติขัดแย้งกับแนวคิดในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “**กฎแห่งกรรม**” กับ “**กัมมัสสตาตัทธา**”
- (๓) “**อเหตุอปัจจัยวาท**” **ลัทธิเสียงโชค** คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนหาเหตุหาปัจจัยมิได้ คือ ถึงคราวก็เป็นไปเอง แต่กลับปล่อยชีวิตไปตามยถากรรมที่ไร้จุดหมาย ไม่ต่างจากชีวิตสัตว์เดรัจฉานทั่วไป

“วิปัสสนา ๔” หมายถึง ความรู้เห็นคลาดเคลื่อน–ความรู้เข้าใจผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง ได้แก่

- (๑) **สัญญาวิปัสสนา**–สัญญาคลาดเคลื่อนความจำเลื่อม
- (๒) **จิตตวิปัสสนา**–จิตตคลาดเคลื่อนหวั่นไหวไม่มั่นคง
- (๓) **ทัญญูวิปัสสนา**–ทัญญูคลาดเคลื่อนเห็นผิดเป็นชอบ
- (๔) **“มหาวิปัติแห่งวิปัสสนาที่ ๔”** มีวัตถุ ๔ อาการ นั่นคือ **“การล้มสลายแห่งไตรลักษณ์”** –The Collapse of the Three Characteristics ดังนี้

- (๑) **วิปัสสนาในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง**
- (๒) **วิปัสสนาในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าสุข**
- (๓) **วิปัสสนาในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน ว่าตัวตน**
- (๔) **วิปัสสนาในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม**

ในคำว่า “**ทัญญู**” (False View) นั้น จัดเป็น “**กิเลสอาสวะ**” หมายถึง สภาวะอันหมักคองสันดาน สิ่งที่มีอมพื้นจิต กิเลสที่ไหลซึมซ่านไปข้อมใจเมื่อประสบอารมณ์ต่างๆ นั่นคือ “**ทัญญาอาสวะ**” (ข้อ ๑ ในอาสวะ ๔: อาสวะคือทัญญู) จัดเป็นกิเลสอย่างละเอียด “**อนุสยกิเลส**” หรือ “**ทัญญูสังโยชน์**” (ข้อ ๔ ในสังโยชน์ ๑๐: ธรรมที่มีมัดสัตว์ไว้กับทุกข์) เพราะฉะนั้น **“ธรรมทั้งหลายที่ปฏิสังขตด้วยทัญญูจะสงบระงับไปด้วยโสดาปัตติมัคคญาณ”** บุคคลผู้ได้มีโอกาสบรรลุดัง “**พระโสดาบัน**” ได้ย่อมมี **“จิตที่สะอาดบริสุทธิ์จากทัญญูธรรมทั้งหลาย”** ในเบื้องต้น และย่อมเกิด **“ปัญญาเห็นธรรม”** ได้ด้วย เมื่อท่านทั้งหลายได้อ่านมาจนถึงตรงนี้ ถ้าได้เข้าใจเป็นที่ถูกต้องตามหลักธรรมทุกประการ ท่านก็เกิด **“ปัญญา”** (Wisdom) ที่เรียกว่า **“สุตมยปัญญา”** และก็เกิดปริชาหยังรู้ได้ คือ **“ญาณ”** (Insight) ที่เรียกว่า **“สุตมยญาณ”** แต่ถ้าจะให้ได้ดีกว่านี้จริงๆ ต้องลงมือนั่งสมาธิและวิปัสสนาให้เห็นจริงตามปัญญาและญาณที่เกิด เพื่อให้เข้าถึง **“ญาณทัสสนะ”** (Knowledge and Insight) ให้ได้ นั่นคือ **“ญาณทัสสนวิสุทธิ”** (ข้อ ๗ ในวิสุทธิ ๗) นั่นคือ **“มัคคญาณแห่งอริยสัจ ๔”** ไม่ต้องลองทำแต่ให้ทำจริงๆ ไปเลย เมื่อดับ **“ทัญญู”** ได้เมื่อใด เมื่อนั้นก็ย่อมสามารถดับ **“วิปัสสนา ๔”** ได้เช่นกัน เมื่อบุคคลผู้นั้นสามารถในการเข้าถึง **“พระโสดาบัน”** ไม่ว่าจะเกิดจากการบรรลุดัง **“ดวงตาเห็นธรรม–ธรรมจักขุ”** เพราะมีญาณหยั่งรู้ใน **“พระธรรมจักร”** (ปริชาสามารถจำแนกแจกธรรมได้) หรือเกิดจากการเจริญภาวนาใน ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) **สมถภาวนา–ปัญญาในสมาธิ** กับ (๒) **วิปัสสนาภาวนา–ปัญญาในวิปัสสนา** ก็ตาม ดังนั้น การจำแนกแจกธรรมทั้งหลายได้ (ได้แก่ กามาวจรธรรม–รูปาวจรธรรม–อรูปาจรธรรม–โลกุตตรธรรม) จึงเป็นการพิจารณาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามเป็นจริงได้ ที่เรียกว่า **“ยถาภูตญาณทัสสนะ”** อันทำให้เกิดบุญปัญญาบารมีได้ ที่เรียกว่า **“จักขุ–ญาณ–ปัญญา–วิชชา–แสงสว่าง”** เป็นธรรมคาถากับบุคคลผู้บรรลุดัง **“ความเป็นอริยะ”** ดีแล้ว ถูกต้องแล้ว สมบูรณ์บริบูรณ์ ไพบูลย์ยิ่ง ในพระธรรมวินัยนี้

เพราะฉะนั้น เมื่อคนมีความเห็นผิด ถือผิด ไม่ถูกต้องนั้น ย่อมเป็นเหตุให้คิดดำเนินไปไม่ถูกต้องเช่นกัน ยิ่งเป็นคนอยู่ในตำแหน่ง หน้าที่การงานที่สูง ไม่มีอำนาจอื่นใดต้านทานได้ ยิ่งมีความมธุะลูในอำนาจอย่างไม่มีขอบเขต ที่เรียกว่า “**บ้ำอำนาจ**” ความฉิบหาย ความวินาศ ย่อมเกิดขึ้นอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดเช่นกัน ก็เปรียบเสมือนร่างกายมนุษย์ ในยามที่แข็งแรง เชื้อโรคอะไรก็ทำลายร่างกายไม่ได้ แต่ถ้าเมื่อไหร่ ร่างกายมีความอ่อนแอ จิตใจวิปลาส เชื้อโรคตัวนิดเดียว ก็ยังสามารถบุกทำลายร่างกาย และยังทำให้จิตใจอ่อนแรงไปด้วย โดยไม่มีอะไรมาต้านทานพวกเชื้อโรคเหล่านี้ได้ เช่นกัน ถ้ายังมีชะตาขาดหมดอายุได้ ก็ถึงคราวสิ้นบุญได้เช่นกัน กล่าวโดยสรุป **ความคิดที่ผิด ๑ ความนึกคิดที่ผิด ๑ การกระทำที่ผิด ๑** ย่อมกลายเป็นภัยอันตรายต่อจิตใจและร่างกายของตนเอง และส่งผลกระทบต่อถึงคนรอบข้างไม่สิ้นสุด เช่นกัน การเกิด “**มิจจาภิภูจฺฉิ-มิจจาสังกัปปะ**” นั้น จึงเป็นเรื่องใหญ่ในกระบวนการคิดที่มีขึ้นในจิตใจ ในการปฏิบัติธรรมต่างก็มีวัตถุประสงค์ เพื่อทำลายความไม่ถูกต้องในกระบวนการคิดนั้นๆ ให้สิ้นไป ให้เกิด “**อธิปัญญา: สัมมาทิฏฐะ-สัมมาสังกัปปะ**” และเพื่อให้อยู่ในภาวะแห่งอริยะ จนถึงขั้นสูงสุด คือ “**พระอรหันต์**” ดังนี้

สัจภาวะแห่งความเป็นอริยบุคคล		
โลกธรรม	โลกุตตรธรรม	กระบวนการทัศน์
	ยถาภูตญาณทัสสนะ	ความเชื่อ
	จักขุ	ความศรัทธา
ความนึกคิดในใจ	ญาณ	ความเห็น
	ปัญญา	ทัศนคติ
	แสงสว่าง	ความพึงพอใจ
สัจภาวะแห่งพระนิพพาน		
การมีชีวิตอยู่	สอุปาทิเสสนิพพาน	นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ
การดับขั้น ๕ (ดับสังขาร)	อนุปาทิเสสนิพพาน	นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ

ฉะนั้น ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง พร้อมด้วยการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามกระแสแห่งอริยมรรคนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง จะมองข้ามไปด้วยความประมาทไม่ได้เด็ดขาดในทุกขณะ ไม่ปล่อยให้จิตอยู่ในภาวะที่ไม่มีสติ ไม่ให้จิตเกิดความฟุ้งซ่าน ทั้งในภาวะปกติและการเจริญภาวนา คือ จิตเป็นสมาธิทั้งในโลกวิสัย “**โลกียสมาธิ-โลกียฌาน**” เช่น สมาธิในการอ่านหนังสือ ที่เพ่งความสนใจเป็นหนึ่งเดียวในเนื้อหาวิชาที่กำลังศึกษาอยู่หรือฟังคำบรรยายอยู่ ความตั้งใจในการฟังและพิจารณาตามสาระการพูดคุยกัน และโลกุตตรวิสัย “**โลกุตตรสมาธิ-โลกุตตรฌาน**” เช่น สมาธิในทุกขั้นตอนของการเจริญภาวนา กล่าวโดยสรุป ทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิตให้เพียรระวัง “**กำลังจิตของตนให้ปราศจากอกุศลทั้งหลาย**” นั่นคือ “**อธิจิตตสิกขา: สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**” ได้แก่ (๑) **สัมมัปปธาน ๔: สังวรปธาน-ปหานปธาน-ภาวนา**

ปธาน-อนุรักษนาปธาน (๒) สติปัญญา ๔: กายานุปัสสนาสติปัญญา-เวทนานุปัสสนาสติปัญญา-จิตตานุปัสสนาสติปัญญา-ธัมมานุปัสสนาสติปัญญา และ (๓) ฌาน ๔: ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน เพราะฉะนั้น การประคองและการยกระดับจิตให้อยู่ใน “อธิจิตต์-จิตอันยิ่ง” จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะละเอียดแม้แต่น้อยไม่ได้ ซึ่งต้องเป็นจิตที่ปฏิสังขตด้วยองค์ ๒ ได้แก่ (๑) “สัมมาทิฐิ” คือ ความไม่เห็นเป็นผิดๆ กับ (๒) “สัมมาสังกัปปะ” คือ ความไม่คิดเป็นผิดๆ นั่นคือ องค์ทั้ง ๒ ประการ นั้น ย่อมกลายเป็นการเริ่มต้นกระบวนการคิดและการมองโลกที่ถูกต้อง ไม่ถูกรอบงำด้วยอำนาจแห่งความไม่รู้จริง (อวิชชา) คือ ความเป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยวิชาความรู้ ที่เรียกว่า “ทิฐิสัมปทา-สัมมาทสฺสนะ” คือ มีหลักความคิดความเชื่อที่ถูกต้อง การทำทิฐิให้ถึงพร้อม การตั้งอยู่ในหลักความคิด ความเชื่อถือที่ถูกต้องจึงงามมีเหตุผล เช่น ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งประกอบด้วยด้วยอุบายวิธีในการคิด ๒ อकार ได้แก่ (๑) “อนุโลมปฏิจสฺมุปบาท” คือ ทำโยนิโสมนสิการด้วยอุบายวิธีการคิดที่แยกคายครอบคลุมจากเหตุไปถึงผลที่จะเกิดได้อย่างไร และ (๒) “ปฏิโลมปฏิจสฺมุปบาท” คือ ทำโยนิโสมนสิการด้วยอุบายวิธีการคิดที่แยกคายย้อนกลับจากผลมาหาเหตุ เพื่อให้ดับเหตุแห่งการเกิดผลนั้นๆ เพราะฉะนั้น การฟังธรรมและการศึกษาธรรมเป็นประจำ จึงเป็นอุปนิสัยสำคัญในการพัฒนากระบวนการคิดให้ถูกต้องที่ปราศจากกิเลสทั้งหลายในการปฏิบัติธรรม ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาหาความรู้ในทางโลก ที่เรียกว่า “ดิรัจฉานวิชา” อันเป็นความรู้คู่ขนานกับความรู้ในพระพุทธศาสนา ที่นำพาไปสู่ความหลุดพ้นจากโลกวิสัยแห่งโลกธรรมทั้ง ๘ ประการ ดังนี้

“โลกธรรม ๘” หมายถึง ธรรมดาของโลก เรื่องของโลก ความเป็นไปตามคติธรรมดาซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป ได้แก่

- (๑) “ลาภ” คือ ได้ลาภ
- (๒) “อลาภ” คือ เสื่อมลาภ
- (๓) “ยศ” คือ ได้ยศ
- (๔) “อยส” คือ เสื่อมยศ
- (๕) “นินทา” คือ ดิเตียน
- (๖) “ปลั่งสา” คือ สรรเสริญ
- (๗) “สุข” คือ ความสุข
- (๘) “ทุกข์” คือ ความทุกข์

ตามนัยของคำว่า “หมูนเวียน” คือ วัฏฏะอันเป็นประกอบใน “ภวจักร-สังสารจักร” ได้แก่ วงเวียนกิเลส ๑ วง เวียนกรรมภพ ๒ วง เวียนวิบากแห่งกรรมนั้นๆ ๑ ที่เกิดขึ้นสลับกันไม่สิ้นสุดในวิถีชีวิตมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลาย เพราะดำเนินไปตาม “กฎแห่งกรรม” อันเป็น “กฎธรรมชาติ” ที่เรียกว่า “กัมมัตสกตา” อันเป็น ปัญหาที่เห็นวิถีของสัตว์ทั้งหลายย่อมดำเนินไปตามกรรมของตนเป็นสำคัญ มันมีทั้ง (๑) ส่วนที่น่าปรารถนา คือ “อิฏฐารมณ” และ (๒) ส่วนที่ไม่น่าปรารถนา คือ “อนิฏฐารมณ” โดยที่ “อิฏฐารมณ” นั้น ทำหน้าที่เป็น ตัวเร้ากระตุ้นให้เกิดความเชื่อว่า ตนสามารถมีความสุขได้ด้วยวิธีการกระตือรือร้นในการแสวงหาสิ่งต่างๆ มา ดับทุกข์ทางกายของตน นั่นคือ (๑) **ความรู้**—Knowledge (๒) **เงินตรา**—Money (๓) **อำนาจ**—Authority อันเป็น เหตุสำคัญนำมาซึ่ง “มิจฉาทิฏฐิ” คือ ความทะยานอยาก ๑ ความคิดร้ายต่อผู้อื่น ๑ ความเบียดเบียนผู้อื่น ๑ ที่ หมายถึง “มิจฉาอาชีพะ” คือ การประอาชีพที่ไม่สุจริต ไม่เกิดความบริสุทธิ์ หลอกหลวงเขากิน ชนิดไม่ยอม หมายแมว ความรู้ทั้งหลายทางโลกไม่ว่าจะเรียนถึงขั้นปริญญาเอก ก็เป็นไปเพื่อการนี้ น้อยมากที่จะสำนึกได้ ว่าเป็นการสร้างบาป (อิหริกะ—ความไม่ละอายต่อความชั่ว โอนตตปะ—ความไม่เกรงกลัวต่อความชั่ว) ยิ่ง เรียนสูง ก็ยิ่งหน้ามีหน้าด้าน ไม่เข้าใจคุณค่าความเป็นมนุษย์ คือ “การมีวิชาและคุณธรรม” ที่สำคัญผู้สอน ในสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ เป็นพวกอดอยาก อดกรวย เกลียดศาสนา เพราะศาสนาทำตัวเป็นศัตรูคู่แวม กับการทำมาหากินของคนพวกนี้ พวกนี้จะไหว้พระตอนญาติมันตายและตั้งศพไว้ที่วัดเท่านั้น แล้วพวกนี้ ก็ จะถ่ายทอดความรู้สึกรักนึกคิดฝ่ายต่ำซ้ำให้ลูกศิษย์ต่อไป เหมือนพวกกินน้ำลายปอบ แล้วกลายเป็นปอบต่อไป พวกนี้ ไม่เคยทำบุญกับพระอรหันต์ ยิ่งเลยมืด โอกาสที่จะมีพระอรหันต์เป็นกัลยาณมิตร ได้จริง ช่วยแต่ พวกคนชั่วด้วยกัน ก็เลยเจอแต่สิ่งชั่วๆ ตลอดชีวิต (ชีวิตสันตติในสงสารทุกข์) สังคมมนุษย์ทั่วโลกนั้น กำลัง ต้องการทรัพยากรมนุษย์ที่ประกอบด้วย “วิชาและคุณธรรม” เพราะระบบการศึกษาในปัจจุบันไม่สามารถ ดับทุกข์ทั้งกายและใจได้จริง แต่น่าสงสารพวกจึงจกดวงช่วยที่พากันเรียนหนังสือเพื่อจะรวย เมื่อเรียนจบ แล้ว องค์กรธุรกิจที่มีคุณธรรมส่วนรับพวกนี้เข้าทำงานไม่ได้ เพราะขัดกับระบบจริยธรรมทางธุรกิจของเขา คล้ายได้กลายเป็นพวก “มนุษย์วิบัติ” คือ เข้าไปอยู่ใน “สังคมที่ศิวิไลซ์” ไม่ได้ ถ้าจะเข้าได้ ก็คงเป็น “ธุรกิจ พวกโจร” เช่น ธุรกิจขายตรง ที่พวกคนชั่วๆ เป็นเจ้าของ ที่กำลังระบาดเป็นเชื้อมะเร็งในสังคมไทย ไม่ใช่ผู้มี ปัญญาดีเป็นเจ้าของ สังคมที่มีคน โง่เป็นผู้นำในทุกๆระดับ ย่อมแพ้ยภัยจากนอกร้าน เพราะความไม่รู้จักตน ความไม่เข้าใจจิตวิญญาณของตน ไม่รู้คุณค่าความเป็นมนุษย์ของตน พลเมืองคุณภาพต่ำเหล่านี้ ยังต้องการ ระบบการศึกษาที่ถูกต้อง อย่างเช่น “พุทธธรรม” (Buddhism) ที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาทางโลกอย่าง แท้จริง เพราะองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เป็นทั้ง (๑) “ปรัชญา” (Philosophy) คือ การค้นหาความรู้ด้วยหาเหตุผลตามวิธีตรรกวิทยา และ (๒) “วิทยาศาสตร์” (Science) คือ การแสวงหาความรู้ด้วยขั้นตอนที่มีเหตุผล ด้วยการสังเกตการณ์ การทดลอง และการพิสูจน์ทางทฤษฎี ซึ่ง เส้นทางการค้นหาความรู้ทางโลกนั้น จะเริ่มจากความเป็น “นามธรรม” (Subjectivism) คือ กฎประกาศิต (Prescriptivism) ก้าวไปสู่ความเป็นรูปธรรม (Objectivism) คือ กฎพรรณนาตามเป็นจริง (Descriptivism) ซึ่ง จะสวนทางกับแนวทางพุทธศาสนา คือ จาก “รูปธรรม” (Materialism) ไปสู่ “นามธรรม” (Idealism) ทั้งฝ่าย พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้น ต่างเป็นการแสวงหาความรู้ที่เป็น “สัจนิยม” (Realism) ทั้งคู่ เพราะฉะนั้น

พวกที่กล่าวหาพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องงมงาย จึงเป็น “พวกปากบอน” มีคติเป็น ๒ คือ “นรก” กับ “ดิรัจฉาน” เพราะความไม่รู้จริงในธรรมชาติที่แท้จริง ที่เรียกว่า “อวิชา ๘” ได้แก่ (๑) *ไม่รู้ร้อยสังขาร* (๒) *ไม่รู้เหตุและผลในกาลทั้ง ๓ อย่าง* และ (๓) *ไม่รู้ปฏิจสมุปบาท* นั่นเอง

ในกระบวนการทำลาย “ทิฏฐิ” คือ *ความเห็นผิด* จึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะทำให้เข้าใจโลกอย่างแท้จริง ซึ่งได้แก่ ทิฏฐิ ๒-ทิฏฐิ ๓-ที่สุด ๒ อย่าง-ลัทธินอกพระพุทธศาสนา ๓ เพราะสิ่งทั้งหลายที่เป็นความนึกคิดในเรื่องเหล่านี้ “*ไม่เป็นจริง*” และเป็นเหตุให้เกิด “*วิปาส ๔*” ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จนรวมถึง “*วิบัติ ๔*” คือ *ความผิดพลาด* ดังนี้

“*วิบัติ ๔*” หมายถึง *ความผิดพลาด-ความเคลื่อนคลาด-ความเสียหาย-ความบกพร่อง* *การใช้การไม่ได้* ได้แก่

- (๑) “*ศีลวิบัติ*” คือ วิบัติแห่งศีล เสียศีล สำหรับพระภิกษุ นั่นคือ ต้องอาบัติปาราชิก หรือ สังฆาทิเสส
- (๒) “*อาจารย์วิบัติ*” คือ บัณฑิตแห่งอาจารย์ เสียความประพฤติ จรรยาบรรยาที่ไม่ดี สำหรับพระภิกษุ นั่นคือ ต้องลหุกาบัติ แต่ถูกลักจับ ถึง ทุพภาสิต
- (๓) “*ทิฏฐิวิบัติ*” คือ วิบัติแห่งทิฏฐิ *ความเห็นคลาดเคลื่อน ผิดธรรมผิดวินัย*
- (๔) “*อาชีพวิบัติ*” คือ วิบัติแห่งอาชีพ *ประกอบมีอาชีพ หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด*

เพราะฉะนั้น “*มิจฉาทิฏฐิ*” คือ *ความเห็นผิด* ย่อมมีกำลังมาจาก (๑) *อกุศลมูล ๓: โสกะ-โทสะ-โมหะ* และ (๒) *อกุศลกรรมบถ ๑๐: กายทุจริต ๓-วจีทุจริต ๔-มโนทุจริต ๓* สิ่งที่เป็นอกุศลเหล่านี้ จะเกิดขึ้นทั้งในขณะที่ “*มีสติสัมปชัญญะ*” หรือ “*ไม่มีสติสัมปชัญญะ*” ก็ได้ มันขึ้นอยู่กับใครจะ “*มีปัญญา*” ที่รู้เท่าทันมันเท่านั้นเอง การพัฒนาจิตใจให้มี (๑) *สัมมาวายามะ-สัมมัปปธาน ๔* (๒) *สัมมาสติ-สติปัญญา ๔* (๓) *สัมมาสมาธิ-ฌาน ๔* ที่เรียกว่า “*อธิจิตต์-จิตอันยิ่ง*” (จิตประภัสสร-จุดตถฌานจิต) จึงเป็นเรื่องต้องเอาจริงจังของผู้ปฏิบัติธรรมทุกคน มิฉะนั้น ก็คงไม่เรียกว่า “*นักปฏิบัติธรรม*” เพราะไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายที่ถูกต้อง ดังนั้น จิตที่เป็นสมาธิ คือ “*จิตตสมาธิ-เอกัคคตาแห่งจิต*” จึงเป็นฐานจิตสำคัญผู้เจริญภาวนา อันทำให้มีความศักยภาพในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อไปได้ เพราะจิตบริสุทธิ์ปราศจาก *นิเวรณ* มีอาการ *ตัดรမ်ขณัตตตา-ความเป็นกลาง* *ปัสสัทธิ-ความสงบ* *ลหุตตา-ความเบา* *มุตตา-ความอ่อนนุ่มนวล* *กัมมัถยุตตา-ความควร* *แก่งาน* *ปาคุญญตา-ความคล่องแคล่ว* และ *อุชุกตา-ความซื่อตรง* คุณภาพอาการของจิตดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดปัญญาที่เห็นธรรมหรือสภาวะธรรมตามเป็นจริงได้ คือ มีทั้ง “*ญาณทัตสนะ-ยถาภูตญาณทัตสนะ*” คือ *ความหยั่งรู้ยังเห็นตามเป็นจริง* กับ “*ปัญญา-ญาณ*” คือ *ความรอบรู้ และ ความหยั่งรู้-ปริชาหยั่งรู้* ในขั้นตอนนี้เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากมากที่สุด เพราะต้องกำจัด “*ธรรมที่ประกอบด้วยทิฏฐิ*” ให้หมดสิ้นไปด้วย “*อริยมรรค-โลกุตตรมรรค*” นั่นคือ ต้องทุบ “*ขันธ ๕*” ให้ได้ก่อนด้วย (๑) *อนุปัสสนา ๗* (๒) *มหาวิปัสสนา ๑๘* หรือ (๓) *วิปัสสนาญาณ ๘* ที่เรียกว่า “*วุฏฐานคามินีปฏิปทา*” ซึ่งบาทฐานสำคัญยิ่งที่ทำให้จิตไม่วิปาส

เพราะฉะนั้น ความคิดเห็นที่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง ผิดธรรมดา ผิดธรรมชาติ ย่อมทำให้เกิดจิตวิปริต มีความไม่รู้อัน “อวิชชา” (อวิชชา ๓ – อวิชชา ๘) เข้ามาปิดบัง “กำลังปัญญาให้อ่อนลง” คือ มี “ความเห็นผิด” (มิจฉาทิฎฐิ) เป็น “ความเห็นชอบ” (สัมมาทิฎฐิ) ถ้าเป็น “ปุถุชนทั่วไป” ก็ย่อมเรียกว่า “ผีบ้า” แต่ถ้าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมที่ผิดทาง ก็ย่อมเรียกว่า “เดียดรณี-พวกปวงอุบาทว์” แทนที่จะเป็น “อริยะ-โสภณบุรุษ” ข้อที่พึงระวังเป็นอย่างยิ่ง คือ “**การชักนำคนดีให้ปวงเสวยธรรมอย่างร้ายแรงถึงขั้นเสียดาเกิด**” นั่นคือ ถ้าไปเกิดชาติต่อไปอาจหมดสิทธิ์ได้เกิดเป็นคนก็ได้ อันตรายมาก มันอันตรายจริงๆ คนที่ไม่เคยทำบุญกับพระอริยเจ้าหรือผู้ทรงศีลทรงธรรม ยกมือไหว้ก็ไม่ยกไหว้ ยกเป็นไปได้อากที่จะได้เจออริยสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อีกในชาติต่อไป การสร้างบุญบารมี (ทานบารมี) จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดความศานาที่ดีได้ในชาติต่อไปได้จริง เพราะจิตมุ่งมั่นในแรงอธิษฐานที่ตั้งมั่นชอบในกุศลตลอดขณะเวลาจริง ถ้าคนเรามีความเห็นชอบ เป็น “**สัมมาทิฎฐิ**” และมีความนึกคิดคำริทำในสิ่งที่กุศลได้ “**สัมมาสังกัปปะ**” นั้น ย่อมเกิดสุคติในสมัยนั้นๆ หรือส่งผลอันดีต่อไปในกาลข้างหน้าเช่นเดียวกัน คือ “**สุคติในกามาวจร-รูปาวจร-อรุปาวจร-โลกุตตระ**” ได้จริง นั่นคือ เกิดปริชาบวรลถึง “**พระอรหันต์**” ได้ในที่สุด ในการพัฒนาคุณภาพจิตใจและปัญญานั้น จึงสมควรยิ่ง คือ **เริ่มต้นด้วยปัญญา ๑ ดำเนินด้วยปัญญา ๑ นำไปสู่ปัญญา ๑** ตามลำดับ

ด้วยเหตุนี้ “**ความโง่-ความเห็นผิด-ความวิปลาส-มิจฉาทิฎฐิ-ความไม่รู้อัน**” นั้น ย่อมเป็นอันตรายต่อชีวิต เพราะนำมาซึ่ง “**ความประมาทในชีวิตและปัญญา**” นั่นคือ ความล้มเหลวในการปฏิบัติธรรมหรือการเจริญภาวนากรรมฐาน พอปฏิบัตินิ่งสมาธิไป เมื่อประสบเผชิญปัญหาอุปสรรคเข้ามา ก็หมกกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคทั้งหลายเหล่านั้น ขาดหมดสิ้นแห่งศรัทธา ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่เชื่อความมีเหตุผลในพระธรรม ดำเนินชีวิตขัดต่อพระธรรม ไม่ประพฤติพรหมจรรย์อย่างแท้จริง เดียววันเชื่อเดียวชั่ว โมงหนายทำได้ครั้งๆ กลางๆ ไม่ดีที่สุดตลอดจริง ไม่ถึงที่สุดรอบแห่งชีวิตอย่างแท้จริง ก็ย่อมไม่ได้เจอพระนิพพานได้ ฉะนั้น จิตใจที่อ่อนแอ จึงนำมาซึ่งความหายนะนิพพานทั้งชีวิตในทางโลกและในทางธรรมในเวลาเดียวกัน “**ทิฎฐิ**” (เห็นผิด) จึงเป็นบ่อเกิดแห่งความล้มเหลวทั้งหลาย แต่ในทางธรรมให้หมั่นเพียรในการพัฒนาตนเห็นศักยภาพแห่งจิตวิญญาณของตนอย่างแท้จริง ที่เรียกว่า “**ทิฎฐิสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยทิฎฐิ การทำทิฎฐิให้ถึงพร้อม การตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ถูกต้องดีงามมีเหตุผล เช่น ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย นอกจากนี้ ยังต้องประกอบด้วยความดีที่จะทำให้ถึง “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” ได้แก่ (๑) “**กัลยาณมิตตตา**” คือ ความมีกัลยาณมิตร มีมิตรดี คบหาคนที่เป็แหล่งแห่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี (๒) “**ศีลสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล การทำศีลให้ถึงพร้อม ตั้งตนอยู่ในวินัยและมีความประพฤติทั่วไปดีงาม (๓) “**ฉันทสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ การทำฉันทะให้ถึงพร้อม ความใฝ่ใจอยากจะทำกิจการหน้าที่และสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องให้ดีงาม ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ (๔) “**อตตสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยตนที่ฝึกดีแล้ว การทำตนให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของผู้ที่พัฒนาแล้วโดยสมบูรณ์ ทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา [ที่จะเป็น “**ภาวิตตต**” คือผู้มีตนอันได้พัฒนาแล้ว] (๕) “**อัปมาทสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม และ (๖) “**โยนิโสมนสิการสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วย

โยนิโสมนสิการ การทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม ความฉลาดคิดแยกคายให้เห็นความจริงและหาประโยชน์ได้ ธรรมทั้งหลายที่กล่าวในตอนี้ จึงเป็นปฏิปทาอันยิ่งที่จะทำให้เข้าถึง “อริยมรรค” (อริยสัจ ๔-มัคคญาณ ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “อริยมรรคมีองค์ ๘” อันเป็นองค์ธรรมสำคัญที่สัมปยุตต์ในการภาวนากรรมฐานทุกชั้นตอน จนถึงความตรัสรู้อริยมรรค นั่นคือ “พระนิพพาน” ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมที่ไม่เกิด “สัมมาทิฐิ” คือ ความเห็นชอบ (โยนิโสมนสิการ: การทำในใจโดยแยกคาย กระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยกคาย การพิจารณาโดยแยกคาย คือ พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสถานะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมีให้เกิดอวิชาและตัณหา ความรู้จักคิด คิดถูกวิธี) ก็ย่อมเกิด “มิจฉาทิฐิ” คือ ความเห็นผิด (อโยนิโสมนสิการ: การทำในใจโดยไม่แยกคาย การไม่ใช่ปัญญาพิจารณา ความไม่รู้จักคิด การปล่อยให้อวิชาตัณหาครอบงำนำความคิด) เพราะฉะนั้นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง คือ “ความเข้าใจที่ถูกต้อง-ความคิดที่ถูกต้อง” อันเป็นปัญญาที่คล้อยตามความเป็นจริงตาม “กฎธรรมชาติ” เช่น อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์-ปฏิจสุมุปบาท ๑๒-ไตรลักษณ์-ธรรมนิยาม ๓-อริยสัจ ๔ กล่าวโดยย่อ คือ มีปัญญาเห็นสภาพแห่งความทุกข์ (อนุโลมปฏิจสุมุปบาท) และมีปัญญาเห็นการเหตุแห่งความทุกข์ (ปฏิโลมปฏิจสุมุปบาท) ซึ่งก็หมายถึง “อริยสัจ ๔” นั่นเอง แต่ต้องเข้าใจถึงขั้นตอนที่พึงปฏิบัติใน “อริยสัจ ๔” ด้วย ดังนี้

“กิจในอริยสัจ ๔” หมายถึง หน้าที่อันจะพึงทำต่ออริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง ข้อที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องและเสร็จสิ้นในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง จึงจะชื่อว่ารู้หรือเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ได้แก่

- (๑) “ปริญญา” คือ การกำหนดรู้ เป็นกิจในทุกข์ ตามหลักว่า “*ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยํ*” ทุกข์ควรกำหนดรู้ นั่นคือ ควรศึกษาให้รู้จักให้เข้าใจชัดตามสภาพที่เป็นจริง ได้แก่ การทำความเข้าใจและกำหนดขอบเขตของปัญหา เป็นขั้นแกลงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต
- (๒) “ปหานะ” คือ การละ เป็นกิจในสมุทัย ตามหลักว่า “*ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาดพฺพํ*” สมุทัยควรละ นั่นคือ กำจัด ทำให้หมดสิ้นไป ได้แก่การแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหา เป็นขั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป
- (๓) “ตังคิกริยา” (การทำให้แจ้ง เป็นกิจในนิโรธ ตามหลักว่า “*ทุกฺขนิโร โธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกถตพฺพํ*” นิโรธควรทำให้แจ้ง นั่นคือ เข้าถึง หรือบรรลุ ได้แก่ การเข้าถึงภาวะที่ปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ เป็นขั้นชี้บอกภาวะปราศจากปัญหา อันเป็นจุดหมายที่ต้องการ ให้เห็นว่าการแก้ปัญหานั้นเป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ
- (๔) “ภาวนา” (การเจริญ เป็นกิจในมรรค ตามหลักว่า “*ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพํ*” มรรคควรเจริญ นั่นคือ ควรฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติ กระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย ได้แก่ การลงมือแก้ไขปัญหานั้นเป็นขั้นกำหนดวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหานั้น

ประการสุดท้ายนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมพึงสังเกตว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นในการศึกษาพระธรรม (ปฏิบัติสัทธรรม) นั้น อันถือเป็น “**สุตมยปัญญา**” (สุตมยญาณ คือ ฟังหรืออ่านจนเกิดปัญญาเห็นธรรมด้วยจิตที่สมาธิขั้นสูงละเอียด แต่ยังไม่จัดไว้ใน *ภาวนามยปัญญา-ภาวนามยญาณ* เพราะไม่ประกอบด้วยญาณทัสสนะในวิปัสสนาภูมิ) แต่ ถ้าไม่มีความสามารถในการจำแนกแจกธรรม (สัมมวิจยะ) ได้ นั้น ย่อมพิจารณาไม่เห็นหนทางในการปฏิบัติ เพื่อให้ถึงพร้อมด้วยการดับทุกข์ทั้งปวง รวมทั้งกิเลสทั้งหลายด้วย เช่น เมื่อฟังคำว่า “**ไตรลักษณ์**” มันก็คือ “**ไตรลักษณ์**” ไม่ได้เข้าถึงว่า หลักธรรมนี้มีความสัมพันธ์อย่างไรกับบรรดาธรรมเหล่านี้ คือ **ชั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒-อริยสัจ ๔** และ **ปฏิจาสุมุปปาท ๑๒** เป็นต้น ถ้าคิดอย่างไร ก็คิดไม่ออก หรือคิดจนหัวแตก ก็คิดไม่ออก มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรในการจะปฏิบัติธรรม การคิดค้นหาสาเหตุ และผลจากต้นเรื่องจนถึงปลายเรื่อง ให้เห็นทุกขบวนความแห่งการเกิดธรรมและความดับเสื่อมไปแห่งธรรม คือ “**การเกิดปัญญาเห็นความเกิดดับแห่งธรรมทั้งหลาย**” จนเห็นเป็นสภาวะที่เกิดดับตามธรรมดา (กฎธรรมชาติ) จึงเป็นเรื่องใหญ่แห่งการเกิดปัญญาและญาณตามเป็นจริง ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมเป็นขั้นตอน การพัฒนาปัญญา ไม่ใช่เรื่องวัดดวง หรือการชิงโชคอย่างไร้เหตุผลแต่ประการใดทั้งสิ้น ทุกอย่าง ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญาที่เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง ไม่ใช่เรื่องมงายเหมาแข่งปลาทุ หรือการนั่งเทียนมั่วไปตามแต่จะคิดอะไรได้ ดังเช่นพวกช่างทรงปลอม ที่หลอกชาวบ้านหาเลี้ยงชีพเคลื่อนไหวในสังคม ฉะนั้น “**อย่าหลงทางในการปฏิบัติธรรมเด็ดขาด**” เพราะคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น เป็นความจริง ที่สูงสุดในที่สุดแห่งความเป็นจริง ไม่มีอย่างอื่นจะมาเสมอได้จริง ให้ใช้ปัญญาอย่างถูกวิธี ให้เห็นประโยชน์ ไม่ใช่ใช้ปัญญาเพราะอำนาจแห่งกิเลสทั้งหลาย คือ “**ความอยากได้ไม่รู้สิ้นสุด**” ซึ่งเป็นกระบวนการพอกพูน กิเลสที่ประกอบด้วยสังสารทุกข์ไม่มีวันสิ้นสุดเช่นกัน และไม่ใช่ทางแห่งพระพุทธศาสนาที่จะปฏิบัติเช่นนั้น ดังเช่น คำบรรยายธรรมทั้งหลายตั้งแต่ต้นจนถึงบรรทัดนี้ บางคนอ่านแล้วเข้าใจได้หมด แต่ไม่เกิดความแตกฉานทางปัญญาได้ เพราะเข้าใจได้แค่ตัวหนังสือเท่านั้น ไม่เกิดการหยั่งรู้ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ปัญญาที่เห็นธรรมได้ ที่เรียกว่า “**ธรรมจักขุ**” คือ มีปัญญาพิจารณาเห็นแจ้งในธรรมตามที่เป็นจริงอันเป็นกฎแห่งธรรมดา หรือ “**กฎธรรมชาติ**” ที่ว่า “**สิ่งใดสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหลายย่อมดับไปเป็นธรรมดา**” ปัญญา นี้ เป็นก้าวแรกที่บรรลुธรรมทั้งปวงในก้าวแรกในกระแสแห่งอริยมรรค คือ การบรรลุขั้น โสดาบัน ซึ่งเป็นการพิจารณาเห็นแจ้งว่า ปราภฏการณ์ในธรรมชาติทั้งหลายมันมีความเกิดดับแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ไม่ ยั่งยืน ไม่เที่ยงแท้ มันไม่มีตัวตนที่ต้องไปหลงไหล ไปยึดมั่นถือมั่น เมื่อจิตมีความเป็นอิสระจากสิ่งเกาะเกี่ยว นี้ทั้งหลายได้ ย่อมไม่ไปเสียเวลาที่จะใส่ใจในความทะยานอยาก ความกำหนดใคร่ในภาพลวงตาเหล่านั้นอีกต่อไป จึงมีจิตที่เป็นกลางต่ออารมณ์ต่างๆ (**อารมณ์ ๖ = รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ์**) ที่ผ่าน เข้ามาในจิตตลอดทุกขณะ ไม่มีเจตนาที่ขาดสติสัมปชัญญะที่จะเข้าไปปรุงแต่ง หรือเกิดความเพติดเพลินใน โลกธรรมทั้งหลาย บุคคลนั้นจึงเป็น “**ผู้ปราศจาก โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา**” ที่ เรียกว่า “**พระอรหันต์**” ผู้รู้แจ้งในโลกแล้ว และไม่หลงประเด็นระหว่างโลกิยธรรมกับโลกุตตรธรรม นั่นเอง.

